

Bronnen onder druk

‘Er is extra aandacht nodig voor de bescherming van drinkwaterbronnen en zuiniger omgang met water’. Dat schreef minister Schultz (Infrastructuur en Milieu) in haar recente Beleidsnota Drinkwater. Die drinkwaterbronnen staan op een aantal locaties sterk onder druk. Tegelijkertijd ontpoppen de drinkwaterbedrijven zich tot aanjagers van innovatie en duurzaamheid. P+ besteedt de komende jaren uitgebreid aandacht aan de bedreigingen voor drinkwaterbronnen en aan de best practices van de Nederlandse drinkwaterbedrijven, verenigd in de Vewin.

+ TEKST HANS VAN DE VEEN
+ FOTOGRAFIE MISCHA KEIJSER

Het Nederlandse drinkwater wordt geroemd om zijn absolute topkwaliteit. Nergens ter wereld krijgen consumenten water van zo hoge kwaliteit en zonder chloor geleverd, gewoon via de kraan. De tien drinkwaterbedrijven die Nederland van water voorzien, hebben hun zaakjes zo goed voor elkaar dat de drinkwatervoorziening zelden het nieuws haalt en nauwelijks een thema vormt in de politiek.

Toch luidde directievoorzitter Lieve Declercq van Nederlands grootste drinkwaterbedrijf Vitens begin dit jaar de noodklok, onder meer in P+. Volgens Declercq is de bodem in ons land – toch al flink aangetast door industriële vervuiling, gewasbeschermingsmiddelen, geneesmiddelen en overbemesting – ‘vogelvrij’ geworden door tal van graaf- en booractiviteiten. Met verstrekkende gevolgen voor de winning van grondwater. De politiek reageerde sussend. Volgens minister Schultz is er geen reden tot zorg, en staatssecretaris Dijksma sprak tegen dat de bodem ‘vogelvrij’ is. De Kamer was er minder gerust op en nam verschillende moties aan om betere bescherming van drinkwaterbronnen mogelijk te maken. De vereniging van drinkwaterbedrijven (Vewin) is daar blij mee. “Minister Schultz heeft altijd gezegd dat zij drinkwater als nationaal belang ziet, maar dat was nergens vastgelegd. Daar komt nu verandering in.” Maar Vewin wil meer. Zo vindt de vereniging dat drinkwatervoorziening gewaarborgd moet worden ten opzichte van alle andere activiteiten in de Nederlandse bodem. ■

7 vragen over ons drinkwater

1 Het gaat toch prima?

Dat lijkt inderdaad zo te zijn.

- + Het consumentenvertrouwen is hoog
- + De kostprijs van drinkwater is laag
- + De productie gebeurt efficiënt en milieubewust
- + Drinkwaterbedrijven zijn actieve natuurbeheerders
- + 98 procent van de reststoffen wordt hergebruikt.

2 Is het goed dat we de drinkwaterbedrijven niet hebben geprivatiseerd?

Daar is bijna iedereen het wel over eens. De drinkwatervoorziening in Nederland is in handen van negen bedrijven (dat waren er ooit 200) en een stichting (Waternet in Amsterdam). De negen zijn zelfstandig opererende NV's. De aandelen zijn in handen van provincie en/of gemeenten. Er zijn in de politiek geen plannen om drinkwaterbedrijven te privatiseren. In de wet is vastgelegd dat ze van de overheid moeten blijven. In het buitenland ligt dat vaak anders. In veel ontwikkelingslanden is drinkwater geprivatiseerd. Dat moet voor meer efficiëntie zorgen, maar leidt ook regelmatig tot problemen vanwege mindere kwaliteit en hogere prijzen. Griekenland en Portugal zijn door de EU en het IMF gedwongen tot privatisering in het kader van hun schuldsanering. In Frankrijk zijn de installaties van de overheid, maar is de exploitatie in handen van drie grote, private consortia.

3 Is de kwaliteit van ons grond- en oppervlaktewater in het geding?

Ja, zegt onder meer het RIVM. Wat uit de kraan komt is nog altijd prima. Maar de helft van de grondwaterwinningen (waar 60 procent van het drinkwater uit afkomstig is) voldoet niet aan de eisen. Oprukkende verzilting is maar een van de bedreigingen. Ook de kwaliteit van het oppervlaktewater (40 procent) schiet door allerlei vervuilingen tekort. Dat zou de komende decennia zo kunnen verslechteren dat oppervlaktewater ongeschikt wordt om drinkwater van te maken.

4 Wat zijn de belangrijkste bedreigingen?

De kwaliteit van drinkwaterbronnen staat onder andere onder druk door

- + Gewasbeschermingsmiddelen
- + Nitraat (mest)
- + Residuen uit geneesmiddelen en cosmetica
- + Klimaatverandering (verzilting van het grondwater, verdroging)
- + Concurrerende activiteiten in de bodem (van glasvezel tot schaliegas).

5 Maar we hebben toch water genoeg?

We moeten in Nederland ons uiterste best doen om droge voeten te houden. En toch is verdroging ook hier een probleem. Vooral in natuurgebieden. Dat komt doordat we het water te snel afvoeren. Soms draagt ook drinkwaterwinning bij aan verdroging. Voor de drinkwaterproductie is bovendien veel energie nodig. Wereldwijd is drinkwater schaars en kostbaar. Meer dan een miljard mensen beschikken niet over schoon drinkwater. Dat wordt er vooralsnog niet beter op.

6 Kan de consument wat doen?

Zeker. We kunnen minder water gebruiken. Vooral korter douchen levert voordeel op omdat je dan bespaart op de energie die nodig is om het water op te warmen. De drinkwatersector roept via het initiatief Waterspaarders haar klanten op om niet langer dan 5 minuten te douchen (in plaats van nu gemiddeld 9 minuten). Ook kunnen we meer opletten bij de producten die we kopen en gebruiken. Zo zijn onkruidbestrijders met glyfosaat zeer schadelijk. Uiteindelijk komt het allemaal terecht in het grond- en oppervlaktewater, waar weer drinkwater van wordt gemaakt. Ook het doorspoelen van frituurvet en overbodige medicijnen noodzaakt tot extra zuivering. Voor de drinkwaterbedrijven geldt het simpele uitgangspunt dat wat niet in het water komt er ook niet hoeft te worden uitgehaald.

7 Wat kunnen we van de drinkwaterbedrijven verwachten?

Nederland is internationaal niet alleen toonaangevend in waterbouw, maar ook in drinkwatertechnologie. Neem de inspanningen van de drinkwaterbedrijven om van de waterzuiveringsinstallaties grondstoffen- en energie-fabrieken te maken. Daarnaast spelen de bedrijven een rol in de drinkwatervoorziening in ontwikkelingslanden.

Klimaatneutraal

Brabant Water is het eerste klimaatneutrale drinkwaterbedrijf van Europa. Directeur Guiljo van Nuland is trots, “maar we kunnen nog beter”. Daarom lanceert hij nu een Deltaplan zonne-energie. Bedreigingen zijn er ook. Het bedrijf roert zich in het debat over schaliegas. Er zijn ook grote zorgen over het Vlaamse voornemen om vlak voor de grens met Nederland ondergronds hoogradioactief kernafval op te slaan.

Vijf jaar werkte Brabant Water aan het bereiken van de klimaatneutrale status. Het stof is nog niet neergedaald of het Brabantse drinkwaterbedrijf komt met een nieuwe ambitie. De komende vijf jaar wil het toe naar minstens 20 procent eigen energieopwekking. En dan vooral zonne-energie. Na inventarisatie bleek 23 ha aan daken en terrein – het bedrijf is een van de grootste grondbezitters in de provincie – geschikt voor plaatsing van zonnepanelen. De komende jaren wordt dit grootschalige ‘Deltaplan zonne-energie’ gerealiseerd.

De keus voor zonne-energie is een bewuste, ook al is de beoogde 20 procent niet geheel haalbaar zonder de inzet van biomassa en windenergie. Biomassa komt van het maaisel en snoeiafval van de eigen terreinen. Windmolens kunnen er komen op het industrieterrein Moerdijk, of langs enkele snelwegen. Ook is er de mogelijkheid deel te nemen aan wind-energieprojecten van derden, zoals dat van energieleverancier Essent. Overige locaties zijn niet aan de orde. “Ik moet er niet aan denken”, zegt algemeen directeur Guiljo van Nuland, afgestudeerd als bioloog. “Vrijwel alle terreinen die wij beheren zijn natuurgebieden. Oases van rust en biodiversiteit. Daar moet je geen windmolens neerzetten, of zonnepanelen. Ook niet aan de rand, bij de mensen in hun achtertuin. Dat zijn wel onze klanten, hè? Daar beginnen we dus niet aan.”

Wie dagelijks voor heel Brabant uit honderden bronnen op gemiddeld 200 meter diepte het drinkwater oppompt, gebruikt een hoop

energie. 75 Miljoen kWh op jaarbasis, om precies te zijn, met de bijbehorende CO₂-uitstoot. De afgelopen jaren waren de inspanningen erop gericht die uitstoot van klimaatgassen terug te dringen, tot aan het punt waar de bijdrage aan klimaatverandering nul is. Dat lukte voor het grootste deel via een uitgebreid pakket aan reductiemaatregelen, variërend van de inzet van efficiëntere pompen en slimme verlichting tot het verbeteren van de rijstijl van medewerkers. Verduurzaming kwam uit de overstap naar groene energie, duurzaam bouwen en inkopen, en vergroening van het terreinbeheer.

Na al die maatregelen resteert nog ongeveer een derde van de oorspronkelijke uitstoot. Dat wordt nu gecompenseerd door deelname aan een waterkrachtproject in de afgelegen Chinese provincie Sichuan, geselecteerd door de Climate Neutral Group, die Brabant Water ondersteunde in het hele traject. “Een prima project”, zegt Van Nuland, “qua compensatie van CO₂-uitstoot is er niks mis mee. Maar, op z’n Brabants gezegd: het is wel gruwelijk wijf weg.” Op termijn zoekt het bedrijf daarom liever naar compensatiemogelijkheden in de eigen Brabantse samenleving. Voor zover nog nodig, want ook hier is de ambitie om de uitstoot verder terug te dringen. Van Nuland had er in het begin wel een hard hoofd in, bekent hij. Niet zozeer in de technologische mogelijkheden om CO₂-uitstoot te verminderen, maar wel in de vereiste cultuuromslag. “Het moest weg uit de sfeer van ideologie en geitenwollensokken. Bij onze mensen moest indalen dat energiebesparing en vergroening onderdeel werden van de

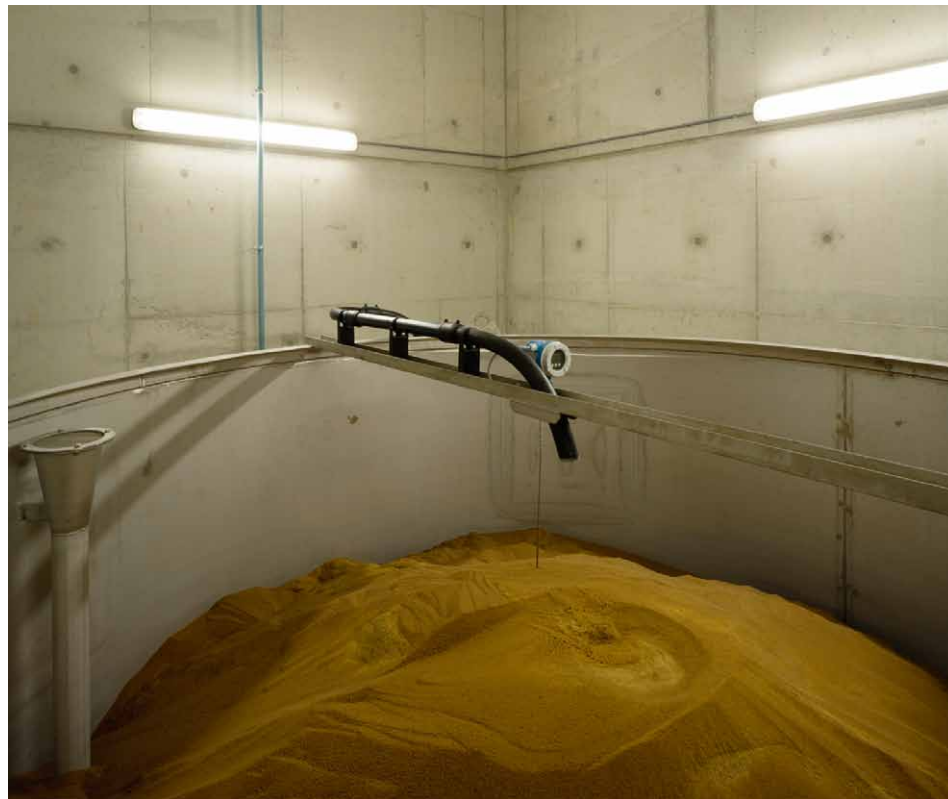
IS ER WEL GENOEG WATER?

“Als het een tijdje warm is”, zegt Guiljo van Nuland, “bellen de kranten ons wel eens met de vraag: hebben jullie nog wel genoeg water, is het nog niet op? Dan moet ik toch even schetsen hoeveel regenwater er bijvoorbeeld vanuit de Ardennen ondergronds afstroomt naar de Noordzee. Dat zijn onvoorstelbare massa’s. En dat gaat al eeuwenlang zo. Wij halen daar een heel klein deel van naar boven. Dat beluchten en filteren we. En mensen gebruiken dat. Daarna wordt het gereinigd door het waterschap, uitgeslagen op een boezem en dan stroomt het alsnog de Noordzee in. Daar verdampt het, en wordt het weer een regendruppeltje in de Ardennen. Zo werkt dat. Watertekorten zijn bij ons niet voorstelbaar. Wat niet wegneemt dat wij er bij onze klanten op aandringen geen water te verspillen. En minder lang te douchen. Dat heeft vooral met energie te maken. Het verwarmen van water in de huishoudens is veruit de grootste energiepost in onze drinkwaterketen.”

normale bedrijfsvoering. En dat het nooit meer weggaat. Het is geen tijdelijk projectje. Toen het eenmaal in de cultuur zat groeide ook de trots. Zo doen wij dat bij Brabant Water; zo willen we gekend worden.” Uitgangspunt bij heel de operatie was dat het de klant geen cent extra mocht kosten. Dat is gelukt. Toch gaat het om aanzienlijke investeringen die, zeker in het begin, kostenverhogend zijn. Brabant Water kon het zich veroorloven. En, zegt Van Nuland, “van alle onder- ➤

Directeur Guiljo van Nuland van Brabant Water: “Onze onthardingsoperatie levert de Brabantse samenleving jaarlijks netto 54 duizend ton aan vermeden CO₂-uitstoot op.”

Na ontkalking blijft in de productielocatie van Brabant Water in Veghel een bruine substantie over, bestaande uit kalkkorrels. Desso kan deze grondstof bij de productie van Cradle to Cradle-tapijt gebruiken.

delen zijn business cases gemaakt. Het betaalt zich op termijn allemaal terug, ook al duurt dat tien, vijftien of soms wel twintig jaar.”

Het proces van meer energie-efficiëntie is niet gestopt met het bereiken van de klimaatneutrale status. Zo zet Brabant Water nieuwe stappen – opnieuw zonder aanpassing van de tarieven – om het drinkwater te ontharden. Tot 2016 investeert het bedrijf 75 miljoen euro om in zes productiebedrijven ontkalkingsinstallaties te bouwen. Die moeten ervoor zorgen dat vrijwel alle kalk wordt uitgefilterd uit het – verhoudingsgewijs – te harde Brabantse water. Dat gaat onvermijdelijk gepaard met een toenemend energieverbruik bij het bedrijf. “We bijten onszelf hiermee in de staart qua energiedoelstelling”, erkent Van Nuland. Daar staat tegenover dat de energiewinst voor de Brabantse klanten groot is. Kalk veroorzaakt aanslag in kranen, wasmachines, badkamers en radiatoren. Onthard water bespaart energie. De onthardingsoperatie van Brabant Water levert de Brabantse samenleving jaarlijks netto 54 duizend ton vermeden CO₂-uitstoot op. Dat is evenveel, om het in perspectief te zetten, als de totale uitstoot van Brabant Water een paar jaar geleden (2007). Het bedrijf mag dat overigens niet meerekenen bij de eigen CO₂-doelstelling; volgens het Kyoto-verdrag mag dat alleen wanneer de emissiereductie daad-

werkelijk in het bedrijf plaatsvindt. “Een beetje sneu”, vindt Van Nuland, “maar geen reden om het niet te doen.” De ontkalking levert op jaarbasis ook 17 duizend ton aan kalkpellets op. Brabant Water sloot onlangs een deal met het eveneens Brabantse Desso. De tapijtfabriek verwerkt de kalkkorrels in het productieproces. Het resultaat is een volledig *cradle to cradle*-tapijt. “Mooi toch?”, zegt Van Nuland. “Toch weer een bijdrage aan de circulaire economie.”

Julie kiezen zo veel mogelijk voor schone energie. Maar de kans is reëel dat er binnenkort in Brabant naar schaliegas wordt geboord. Volgens velen een regelrechte bedreiging voor de kwaliteit van het drinkwater. “Schaliegas is in Brabant echt een groot thema. Er is brede maatschappelijke zorg of dat allemaal wel goed gaat. Die zorg hebben wij ook. Dus mengen we ons in het debat. Vroeger zouden we misschien een ambtelijke brief hebben geschreven. Nu doen we dat anders, meer publiekelijk ook. Dat heeft met toegenomen zelfbewustzijn te maken. Men moet weten dat wij over unieke, specialistische kennis beschikken van de Brabantse bodem. Overigens zijn wij niet principieel tegen schaliegas. Wij zijn principieel vóór veilige drinkwatervoorziening. We zijn geen actiegroep. Maar we komen op voor onze belangen en die van onze klanten.”

Wat kun je vanuit de provincie? Minister Kamp heeft de touwtjes in handen en kan besluiten van lagere overheden overrulen. “Er zijn nog geen besluiten genomen. Dat duurt nog wel een halfjaar. In de stukken die de minister tot nu toe heeft overlegd zijn een paar gebieden uitgesloten van schaliegasboringen. Met name de plekken waar drinkwaterputten liggen. Maar in Brabant zijn al lang geleden veel grotere gebieden bestemd tot ‘boringvrije’ zones, ruime gebieden rondom de putten, vanwege de risico’s voor de drinkwatervoorziening als daar wat misgaat. Die zones zijn aangewezen door de provincies. De minister kan dat inderdaad overrulen. Wij zijn daar bezorgd over. Dus hebben we bezwaar aangetekend. “Maar er zijn nieuwe ontwikkelingen. In de Provinciale Staten is een motie aangenomen die erop neerkomt dat wij geen schaliegas in Brabant willen. Dat is een breed gesteunde politieke uitspraak. Hoe ga je dat waarmaken? Er is nu een idee ontwikkeld – en daar zijn we als Brabant Water nauw bij betrokken – om aan te sluiten bij de Kaderrichtlijn Water. Die stelt dat grondwatervoorraden die gebruikt worden voor drinkwatervoorziening (of daartoe geschikt zijn), beschermd moeten worden. Laat Brabant nu een provincie zijn waar vrijwel al het grondwater geschikt is voor drinkwater, behalve een klein stukje in het noordwesten,

BRABANT WATER IN CIJFERS (2013)

- + 2,5 miljoen klanten: particulieren en bedrijven
- + Het op een na grootste drinkwaterbedrijf van Nederland
- + Productie van 178 miljoen m³ drinkwater, afkomstig uit 550 bronnen
- + 30 waterproductiebedrijven, rond 800 medewerkers
- + Omzet: 201 miljoen euro
- + Eigenaar van veertig natuurterreinen met een gezamenlijk oppervlak van 1.600 ha; voor 40 procent eigenaar van de Brabantse Biesbosch.

“Wij leven wij bij de gratie van de natuur”

daar is het te zilt. Die Kaderrichtlijn Water is Europese regelgeving. Dat gaat boven nationale regels. Wij kunnen dus niet anders dan concluderen dat in het grootste deel van Brabant geen schaliegasboringen kunnen plaatsvinden. Dat gaat de provincie ook vastleggen in provinciale regelgeving. Daarmee hebben we goede hoop dat, als het al tot schaliegaswinning in Nederland komt, dat niet in Brabant zal zijn.”

Nog zo’n heikel punt: de opslag van kernafval. België slaat nu al laag- en hoogradioactief afval op in containers in bunkers, net voor de grens bij het Brabantse Bergeijk. Op termijn wil het die opslag ondergronds doen. Recht onder grondwaterlagen waar jullie iets verderop drinkwater van maken. “Ieder Europees land moet met een plan komen om de eindberging van kernafval te regelen. De EU schrijft niet voor hoe dat eruit moet zien. Een aantal landen is ervan overtuigd dat ondergrondse opslag het meest ideale is. Nederland is nog niet zover. Onze zorg is gericht op de Vlaamse kant. Daar heeft men al gekozen voor ondergrondse opslag. Er zijn uitgebreide studies verricht waar dat het beste zou kunnen. En dan is de neiging om, zoals dat zo vaak gaat, de problemen ver weg van het centrum van het land te houden. Dus ergens aan de grens. Zo ook nu met de opslag van kernafval. Inderdaad is een locatie mogelijk

Brabant Water in Veghel: als eerste vallen de PV-panelen op het dak op, maar wie van dichtbij naar de stenen kijkt, ziet dat er voor de verbinding geen cement is gebruikt. Ook weer om onnodige uitstoot van CO₂ te voorkomen. Het pand is daardoor bovendien eenvoudiger af te breken.

recht onder de grondwaterstromen waar wij veel drinkwater vandaan halen, in de Belgische Kempen.”

Maar het is wel in België. Wat kun je daar tegen doen? “We vinden de plannen niet veilig genoeg. Dus teken we op alle mogelijke manieren protest aan. Maar we hebben ook een alternatief ontwikkeld. Ook in de grensstreek, maar in een andere, veel dieper liggende kleifformatie, op een plek waar geen grondwater stroomt waar wij drinkwater van maken. Het grondwater daar stroomt af naar de Schelde. Mocht het toch een keer fout gaan, dan is het risico voor het drinkwater veel minder groot. De Belgische regering wil op niet al te lange termijn een besluit nemen. Wij hebben gevraagd: kijk naar ons plan. Maar dat vereist nieuw onderzoek, dus daar moeten ze wel toe bereid zijn. En natuurlijk is het ook duurder, omdat je dieper moet boren. Maar we hebben wel alle Brabantse gemeenten aan onze zijde, en de provincie Noord-Brabant. Wat ook meespeelt is dat we bang zijn dat Nederland op een gegeven moment kan besluiten ons kernafval ook in België op te slaan, omdat die infrastructuur er toch al ligt. Reden temeer om met alle kracht van argumenten ons alternatief onder de aandacht te brengen.” ■

www.brabantwater.nl

WAT WIL DE OVERHEID?

Meer duurzaamheid in de drinkwatersector? Van de wetgever hoeft het niet. Volgens de nieuwe Drinkwaterwet moeten drinkwaterbedrijven voldoen aan hoge standaarden wat betreft kwaliteit, prijs en leveringszekerheid. Duurzaamheid (inclusief klimaatneutraliteit) hoort er niet bij. Vreemd, vindt Van Nuland. “Ik pleit voor een nationale duurzaamheidsbenchmark. Wij zijn een bedrijf, met aandeelhouders en commissarissen. Maar we zijn niet zomaar een bedrijf. We hebben een maatschappelijke signatuur met een andere opdracht dan winstmaximalisatie. Bovendien leven wij bij de gratie van de natuur. Die levert ons het product water. Dus moeten wij goede rentmeesters zijn van die natuur. Daar mag je ons best op afrekenen.” Als de overheid het niet regelt moet de sector het zelf maar doen, vindt hij. “Dan kan ieder drinkwaterbedrijf publiekelijk verantwoording afleggen hoe het de balans kiest tussen die verschillende criteria. Daar kun je dan ook je profilering in kiezen.” Het zou de duurzaamheid in de sector bevorderen, denkt Van Nuland. “Wat mij betreft zetten we het binnenkort op de agenda.”